

Makale Geliş Tarihi | Received: 27.01.2026

E-ISSN: 2148-9327

Makale Kabul Tarihi | Accepted: 15.04.2026

<http://dergipark.org.tr/kilikya>

Araştırma Makalesi | Research Article

THOMAS HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNDE EPİSTEMOLOJİK SÜREKLİLİK: DE CİVE'DEN LEVIATHAN'A YURTTAŞLIK, EGEMENLİK VE SİYASAL DÜZEN

Zeynep Aysu SARAHAN*

Öz: Bu çalışma, Thomas Hobbes'un siyaset felsefesinin iki temel eseri olan *De Cive* (1642) ve *Leviathan* (1651) arasındaki ilişkiyi epistemolojik süreklilik düzleminde ele almaktadır. Hobbes literatüründe yaygın olan yaklaşım *Leviathan*'ı düşünürün olgun ve nihai eseri olarak konumlandırırken *De Cive*'yi çoğunlukla tali veya hazırlık niteliğinde bir metin olarak değerlendirmektedir. Bu makale, söz konusu hiyerarşik okuma biçimini sorgulayarak *De Cive*'nin Hobbes'un egemenlik merkezli devlet kuramının epistemolojik öncülünü oluşturduğunu ileri sürmektedir. Çalışma, Hobbes'un siyasi düşüncesini kronolojik bir gelişim anlatısı içinde değil, metodolojik ve kavramsal tutarlılık temelinde incelemektedir. Bu doğrultuda *De Cive* ve *Leviathan*; yurttaş, doğa durumu, güvenlik, egemenlik ve siyasi düzenin gerekçelendirilmesi gibi temel kavramlar ekseninde karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analiz, Hobbes'un siyasi düzeni ahlaki veya teleolojik ilkelere ziyade, insan doğasına ilişkin belirli epistemolojik varsayımlar üzerinden kurduğunu göstermektedir. Makalede ayrıca Hobbes'un siyasi argümanını yalnızca metinsel değil, retorik ve görsel düzeyde de inşa ettiği savunulmaktadır. *De Cive*'nin kapak ikonografisinde kurulan *libertas* (doğal özgürlük)-*imperium* (egemenlik) karşıtlığının, *Leviathan*'da egemenlik ve yapay devlet metaforu üzerinden kavramsal bir süreklilik kazandığı ileri sürülmektedir. Bu yönüyle çalışma, Hobbes'un siyaset felsefesinin parçalı veya kopuk değil, metodolojik olarak tutarlı ve bilinçli bir yapı sunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, Hobbes'u anlamak için *Leviathan*'ın tek başına yeterli olmadığını, *De Cive*'nin kurucu metodolojisinin zorunlu bir anahtar olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Thomas Hobbes, *De Cive*, *Leviathan*, epistemolojik süreklilik, egemenlik.

* Doktora Öğrencisi | PhD Student

Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi | Bursa Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration.

zeynepsarahan@gmail.com

Orcid Id: 0009-0002-3027-9447

Sarahan, A. S. (2020). Thomas Hobbes'un siyaset felsefesinde epistemolojik süreklilik: De Cive'den Leviathan'a yurttaşlık, egemenlik ve siyasi düzen. *Kilikya Felsefe Dergisi*, (1), 217-235.

EPISTEMOLOGICAL CONTINUITY IN THOMAS HOBBS' POLITICAL PHILOSOPHY: CITIZENSHIP, SOVEREIGNTY AND POLITICAL ORDER FROM *DE CIVE* TO *LEVIATHAN*

Abstract: This study examines the relationship between Thomas Hobbes' two foundational works of political philosophy, *De Cive* (1642) and *Leviathan* (1651), from the perspective of epistemological continuity. The prevalent approach in Hobbes scholarship tends to characterize *Leviathan* as the thinker's mature and definitive work, while generally regarding *De Cive* as a secondary or preliminary text. This article challenges this hierarchical reading and argues that *De Cive* constitutes the epistemological premise of Hobbes' sovereignty-centered theory of the state. The study analyzes Hobbes's political thought not through a narrative of chronological development, but on the basis of methodological and conceptual consistency. Accordingly, *De Cive* and *Leviathan* are comparatively analyzed through fundamental concepts such as the citizen, the state of nature, security, sovereignty, and the justification of political order. The analysis demonstrates that Hobbes establishes political order not on moral or teleological principles, but through specific epistemological assumptions regarding human nature. Furthermore, the article argues that Hobbes constructs his political argument not only textually but also on rhetorical and visual levels. It is proposed that the *libertas* (freedom)–*imperium* (sovereignty) opposition established in the cover iconography of *De Cive* achieves conceptual continuity in *Leviathan* through the metaphor of sovereignty and the artificial state. In this respect, the study aims to demonstrate that Hobbes's political philosophy presents a methodologically consistent and deliberate structure rather than a fragmented one. In this context, the study reveals that *Leviathan* alone is insufficient for a comprehensive understanding of Hobbes, and that the foundational methodology of *De Cive* serves as an essential key.

Keywords: Thomas Hobbes, *De Cive*, *Leviathan*, epistemological continuity, sovereignty.

1. Giriş

Thomas Hobbes, modern siyaset felsefesinin kurucu figürlerinden biri olarak egemenlik, devlet ve siyasal otorite kavramları etrafında şekillenen tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Hobbes'un siyasal düşüncesi söz konusu olduğunda literatürdeki baskın eğilim, bu düşüncüyü büyük ölçüde *Leviathan* (1651) eseri üzerinden okumak yönündedir. Modern devlet kuramının en kapsamlı ve sistematik sunumu olarak kabul edilen *Leviathan*; mutlak egemenlik anlayışı, yapay devlet metaforu ve güvenlik temelli düzen tasarımı gibi temel unsurların ana kaynağı olarak görülür. Bu yaygın yaklaşım, Hobbes'un siyaset felsefesini belirli bir olgunluk noktasına sabitlemekte ve dolayısıyla *De Cive* (1642) gibi önceki eserleri, nihai teorinin hazırlık aşamaları veya tamamlanmamış taslakları olarak tali bir konuma yerleştirmektedir.

Oysa bu tür bir hiyerarşik okuma biçimi, Hobbes'un devlet kuramının hangi epistemolojik ve metodolojik temeller üzerine inşa edildiği sorusunu büyük ölçüde göz ardı etmektedir. Devlet kuramının yalnızca egemenlik kavramı değil; insan doğası, yurttaşın konumu, korku ve akıl gibi kurucu varsayımlar üzerinden şekillendiği dikkate alındığında *De Cive*'nin bu düşünsel yapının kurucu bir aşamasını temsil ettiği görülmektedir. Bu makalenin temel savı, Hobbes'un *De Cive*'de geliştirdiği yurttaş

merkezli devlet tasarımının, *Leviathan*'da formüle edilen egemen merkezli modelin epistemolojik öncülü olduğudur. Bu bağlamda çalışma, *De Cive*'yi yalnızca kronolojik bakımdan erken bir metin olarak değil; Hobbesçu siyaset felsefesinin kavramsal ve metodolojik temellerinin izlenebildiği, felsefi bütünlüğü kuran anahtar bir eser olarak ele almaktadır.

Bu çalışmanın merkezinde yer alan epistemolojik süreklilik kavramı, Hobbes'un siyaset felsefesini bir bilgi inşası süreci olarak kurgulamasını ifade etmektedir. Hobbes'a göre bir şeyi bilmek, onu oluşturan nedenleri ve parçaları bilmektir. Bu çerçevede *De Cive*, siyasal bilginin kurucu bileşenlerini (yurttaş, hak, korku) ayrıştırırken *Leviathan*, bu parçaların nasıl işleyen bir mekanizmaya dönüştüğünü serimlemektedir. Dolayısıyla iki eser arasındaki ilişki, bilginin unsurlarının tanımlanmasından (analiz/çözümleme), bu unsurların bütüncül bir sisteme dönüştürülmesine (sentez/birleşim) uzanan yöntemsel bir tamamlayıcılıktır. Hobbes literatüründe çözümlemeli-birleşimli yöntem (*resolutive-compositive method*) olarak bilinen bu yaklaşım, *De Cive*'yi kurucu parçaların ayrıştırıldığı, *Leviathan*'ı ise bu parçaların sistemli bir bütüne kavuşturulduğu bir süreç olarak okumamıza olanak tanır.

Makale, giriş ve sonuç bölümleri dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde, Hobbes literatüründe *De Cive*'nin konumuna ilişkin baskın yaklaşımlar eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Üçüncü bölümde, 17. yüzyıl bilimsel devrimi ile Hobbes'un çözümlemeli-birleşimli yöntemi arasındaki ilişki incelenerek çalışmanın yöntemsel arka planı kurulacaktır. Dördüncü bölümde *De Cive*; yurttaş, doğa durumu ve siyasal epistemoloji ekseninde analiz edilecek; hemen ardından beşinci bölümde *Leviathan*'daki egemenlik ve yapay devlet tasarımı bu temel üzerinden ele alınacaktır. Altıncı bölümde her iki eser arasındaki epistemolojik süreklilik iddiası hem kavramsal hem görsel unsurlar üzerinden karşılaştırmalı olarak tartışmaya açılacaktır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular ışığında *De Cive*'nin Hobbesçu sistemdeki kurucu rolü ve literatüre sunduğu katkı özetlenecektir.

2. Hobbes Okumalarında *De Cive*'nin Konumu ve Epistemolojik Süreklilik Tartışması

Hobbes literatüründe baskın eğilim, onun siyaset felsefesini büyük ölçüde *Leviathan* merkezli bir çerçevede okumaktır. Bu yaklaşım, *Leviathan*'ı Hobbes'un devlet kuramını en sistematik, bütünlüklü ve olgun biçimde sunduğu eser olarak konumlandırırken daha erken tarihli metinleri -özellikle *De Cive*'yi- çoğunlukla hazırlık metinleri veya kavramsal olarak sınırlı taslaklar olarak değerlendirme eğilimindedir. Modern egemenlik teorileri, mutlak iktidar anlayışı ve yapay devlet metaforu etrafında şekillenen bu okumalar, Hobbes'un siyasal düşüncesini büyük ölçüde *Leviathan*'ın kavramsal mimarisi üzerinden inşa eder.

Bu eğilimin klasik örnekleri arasında Leo Strauss, Jean Hampton ve Michael Oakeshott yer alır. Strauss, Hobbes'u modernitenin kurucu figürü olarak değerlendirirken analizini ağırlıklı olarak Hobbes'un ahlaki temelleri üzerine kurar ve her ne kadar erken

dönem metinlere atıfta bulunsa da Hobbesçu siyasetin nihai biçiminin *Leviathan*'da kristalize olduğu kabulünü pekiştirir (Strauss, 1966, s. 1-12; 38-46). Benzer biçimde Hampton, Hobbes'un mutlak egemenlik argümanının "nihai ve en sofistike sunumunun" *Leviathan*'da yer aldığını belirtir ve bu eseri yazarın açık bir biçimde "başyapıtı" olarak tanımlar (Hampton, 1986, s. 1-5). Michael Oakeshott ise "*Hobbes on Civil Association*" eserinin ikinci bölümünde *Leviathan*'ı "İngiliz dilinde yazılmış en büyük, belki de tek siyaset felsefesi başyapıtı" olarak nitelendirerek akademik ilgiyi neredeyse bütünüyle bu metne yönlendiren güçlü bir kanonik çerçeve oluşturur (Oakeshott, 1975). Bu tanımlamanın (başyapıt) aynısını Abramson'da da görürüz (2020, s.212). Öyle ki Abramson, Hobbes'un düşüncesini anlattığı bölümde yalnızca *Leviathan* eserine atıfta bulunmakta, *De Cive*'den hiç söz etmemektedir (Abramson, 2020, s. 209-242).

Bu yaklaşımda *De Cive*, Hobbes'un henüz sistematik bir devlet teorisi kurmadığı, yurttaşlık odaklı ve bağlamsal bir ara metin olarak konumlandırılır. Hayli yaygın olan bu değerlendirme, *De Cive*'yi çoğu zaman *Leviathan*'ın Latince, daha dar kapsamlı ve kavramsal olarak eksik bir varyantı olarak ele alır (Hampsher-Monk, 2004, s. 15-99; Martinich, 1992). Nitekim Martinich, Hobbes'un düşünsel gelişimini açıklarken *Leviathan*'ı "en büyük eseri" olarak konumlandırır ve diğer metinleri yalnızca bu eseri yorumlamaya katkı sundukları ölçüde dikkate alır (Martinich, 1992, s. 15). Ona göre Hobbes, *De Cive*'deki rasyonalist eksiklikleri *Leviathan*'da daha açık bir ilahi emir teorisiyle aşmış, dolayısıyla *De Cive*, nihai sistemin gerisinde kalan bir hazırlık çalışması olarak kalmıştır (Martinich, 1992, s. 123-133).

Bununla birlikte söz konusu *Leviathan*-merkezli okuma hattı literatürde ciddi biçimde sorgulanmıştır. Bernard Gert, editörlüğünü yaptığı *Man and Citizen*'in önsözünde *De Cive*'nin edebi üslup bakımından *Leviathan*'la yarışamayacağını kabul etmekle birlikte "felsefe olarak ondan üstün" olduğunu açıkça belirtir (Gert, 1991). Gert'e göre *De Cive*, "doğa hakkı" ve "doğa yasası" gibi Hobbesçu siyaset felsefesinin kurucu kavramlarını *Leviathan*'dakinden daha açık, daha sistematik ve daha gerekçeli biçimde ortaya koyar; bu nedenle eser, Hobbes'un siyasal düşüncesinin "nihai ve kesin ifadesi" olarak okunmayı hak eder.

Benzer şekilde Richard Tuck, *De Cive*'de geliştirilen "uyuyan egemen (*the sleeping sovereign*)" metaforunun, egemenliği gündelik yönetim pratiklerinden rasyonel ve kuramsal düzeyde ayıran ilk modern örneklerden biri olduğunu vurgular (Tuck, 2016, s. ix). Bu analiz, *De Cive*'nin yalnızca bir hazırlık metni değil, modern siyasal düşüncenin kavramsal mimarisini kuran özgül ve yenilikçi bir çalışma olduğunu ortaya koyar. İlginç biçimde Jean Hampton dahi, her ne kadar analizini *Leviathan* merkezli yürütse de Hobbes'un mutlak egemenliği temellendiren "regres argümanını" en açık ve ikna edici biçimde *De Cive*'de formüle ettiğini kabul eder (Hampton, 1986, s. 98).

Bu çalışmanın temel iddiasıysa *De Cive* ile *Leviathan* arasındaki ilişkinin hiyerarşik bir "olgunlaşma" şemasıyla değil, epistemolojik bir süreklilik ilişkisiyle kavranması gerektiğidir. Bu doğrultuda *De Cive*, *Leviathan*'da geliştirilen egemenlik teorisinin eksik

bir ön taslağı değil; aksine bu teorinin kavramsal, metodolojik ve retorik öncülüdür. Baumgold'un paralel metin analizi, Hobbes'un üç ana siyasal eserinin tek bir felsefi projenin farklı evreleri olduğunu ve temel epistemolojik yapının 1640'tan 1651'e kadar büyük ölçüde korunduğunu somut biçimde göstermektedir (Baumgold, 2017). Baumgold'un paralel metin analizi, *Leviathan*'ın büyük ölçüde *De Cive*'de geliştirilen argümanların yeniden yapılandırıldığı ve kurumsal bir siyasal bağlama yerleştirildiği bir kuramsal bileşim olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu epistemolojik süreklilik yalnızca kavramsal düzeyde değil, retorik ve görsel düzeyde de kurulmaktadır. Quentin Skinner'a göre Hobbes, siyasal gerçekliğin sadece akıl yoluyla değil, ikna yoluyla da inşa edildiğini kavramıştır (Skinner, 1996, s. 3-5). Bu bağlamda eserlerinin kapak tasarımları, özellikle *De Cive* ve *Leviathan*'ın kapak görselleri, Hobbes'un siyasal teorisinin 'görsel bir dile tercümesi' niteliğindedir (Skinner, 1996, s. 242; 388). Skinner, Hobbes'un bu görselliği ve retorik stratejileri, aklın bulgularını tutkular üzerinde etkili kılmak amacıyla bilinçli bir şekilde kullandığını savunur (Skinner, 1996, s. 483-484). Özellikle *De Cive*'nin kapak ikonografisi, *libertas* ve *imperium* karşıtlığı üzerinden Hobbes'un siyasal düzen anlayışını görsel bir dile tercüme eder.

De Cive, Hobbes'un siyasal düzeni akıl, korku ve itaat arasındaki zorunlu ilişki üzerinden temellendiren yaklaşımını hem kavramsal hem metodolojik düzeyde açık biçimde kurmakta; *Leviathan* ise bu çerçeveyi daha geniş bir siyasal ve retorik bağlama yerleştirerek yeniden formüle etmektedir. Dolayısıyla iki metin arasındaki fark, kuramsal kopuşlardan ziyade söylemsel yoğunluk, hedef kitle ve sunum stratejilerindeki farklılıklarda aranmalıdır. Bu perspektif, Hobbes'un siyaset felsefesini tek bir "başyapıt" etrafında merkezîleştiren okumaların sınırlarını görünür hâle getirirken *De Cive*'yi modern egemenlik düşüncesinin kurucu ve sistematik bir momenti olarak yeniden konumlandırmayı mümkün kılmaktadır.

3. 17. Yüzyılda Bilimsel Devrim ve Hobbes'un Siyasal Metodolojisi

Thomas Hobbes'un siyaset felsefesi, siyasal krizlerin veya iç savaş deneyimlerinin ürünü olmanın yanı sıra 17. yüzyılda yaşanan köklü bilimsel ve düşünsel dönüşümlerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Hobbes'un devlet kuramını özgün kılan yönlerden biri, siyaseti geleneksel ahlak felsefesi ve teolojik temellerden kopararak yeni bilimin yöntemsel ilkeleri doğrultusunda kurma iddiasıdır. Bu bağlamda Hobbes'un siyasal düşüncesi, erken modern dönemde ortaya çıkan mekanik evren anlayışı, matematiksel kesinlik arayışı ve doğa bilgisinin yeniden tanımlanmasıyla yakından ilişkilidir.

17. yüzyıl, Aristotelesçi doğa felsefesinin sorgulanmaya başlandığı ve yerini mekanik açıklama modellerine bıraktığı bir dönemdir. Galileo Galilei, Johannes Kepler ve Francis Bacon gibi düşünürlerin çalışmaları, doğanın amaçsal (teleolojik) ilkelerle değil de hareket, neden-sonuç ilişkileri ve ölçülebilir yasalar üzerinden açıklanabileceğini ortaya koymuştur. (Bacon, 2012, s. 103; 120; 139; 141-144; Galilei, 2008, s. 12-15)

Bu dönüşüm, doğa bilimlerinin yanı sıra insan ve toplum anlayışını da derinden etkilemiştir. Hobbes'un siyasal kuramı, bu yeni bilimsel dünya görüşünün siyaset alanına uygulanması olarak okunabilir.

Hobbes'un Galilei ile kurduğu entelektüel temas, onun düşünsel yönelimi açısından belirleyici olmuştur. Galileo'nun doğayı matematiksel bir dil aracılığıyla açıklama girişimi, Hobbes'a göre bilginin kesinliğinin temel koşulunu oluşturuyordu. Hobbes, Galilei'nin merceğiyle insana bakmış ve oradan modern devletin mimarisini çıkarmıştır.

Hobbes'un siyasal metodolojisi, temelini 17. yüzyıl bilimsel paradigmasından alan çözümlenmeli-birleşimli yöntem üzerine kuruludur. Bu yönetime göre hakikat, bir bütünün önce bileşenlerine ayrılması (*resolutio*), ardından bu bileşenlerin neden-sonuç zinciriyle yeniden inşa edilmesi (*compositio*) yoluyla elde edilir. Hobbes, bu yöntemi bir saatin işleyişini anlamak için onu parçalarına ayıran bir saat ustası titizliğiyle topluma uygular. Hobbes'un insanın ancak kendi yaptığı şeyi tam olarak bilebileceği yönündeki bu epistemolojik varsayımı, siyaset felsefesine yaklaşımının da temelini oluşturur (Hobbes, 2018, s.11).

Bu noktada Hobbes'un siyaset anlayışı, klasik siyasal düşünceden belirgin biçimde ayrılır. Antik ve Orta Çağ siyaset felsefesi, devleti çoğunlukla doğal veya ahlaki bir düzenin parçası olarak ele alırken Hobbes, devleti yapay bir oluşum olarak tasarlar. Devlet, doğada kendiliğinden var olan bir yapı değil; insan aklının ürünü olan bir mekanizmadır. Bu yaklaşım Hobbes'un siyasal düzeni normatif idealler yerine belirli neden-sonuç ilişkileri üzerinden açıklamasına olanak tanır. Bu anlamda siyaset, ahlaki erdemlerin odağından uzaklaşarak güvenliğin, düzenin ve istikrarın bilimi hâline gelir.

Hobbes'un mekanik felsefeye dayalı bu yaklaşımı, insan doğasına ilişkin görüşlerinde de açıkça görülmektedir. İnsan, Hobbes'a göre ruhsal ve bedensel yönleri olan metafizik bir varlık olmaktan ziyade, hareket eden bir bedenler bütünüdür. *Leviathan*'ın girişinde de şöyle der: "...hayat, organların, başlangıcı içerdeki bir temel parçada bulunan, hareketinden başka bir şey değildir; bütün otomatların (yaylar ve çarklar yardımıyla kendi kendine hareket eden makinaların, mesela bir saat) yapay bir hayata sahip olduklarını söyleyemez miyiz?" (Hobbes, 2020, s. 17) *The Elements of Law*'ın *Human Nature* bölümünde (Hobbes, 2001, s. 3) insan doğasını metafizik bir özden ziyade yetilerin toplamı olarak tanımlar: İnsanın doğası; beslenme, hareket, nesil yetiştirme, duyu ve akıl gibi doğal fakülte ve güçlerinin toplamıdır. İnsanın tutkuları, arzuları ve korkuları, mekanik bir nedensellik çerçevesinde açıklanabilir. Özellikle ölüm korkusu, Hobbes'un siyasal teorisinde merkezî bir konuma sahiptir. *De Cive*'de "...her insan kendisi için iyi olanı arzulamak ve kötü olandan, en başta da doğal kötülüklerin en büyüğü olan ölümden, kaçınmak zorunda kalır; bu, taşın yere düşmesi kadar güçlü ve doğal bir zorunluluktur." sözleriyle bunu anlatır (Hobbes, 2018, s. 27). Doğa durumunda özgürce yaşayan bireyler sürekli bir güvensizlik ve tehdit altında bulunur. Bu durum Hobbes'un ünlü ifadesiyle (hem *Leviathan*'da (2020, s. 145.) hem *De Cive*'de (2018, s.13) "herkesin herkesle savaşı" anlamına gelen "*bellum omnium contra omnes*" durumunu doğurur.

Bu antropolojik varsayım Hobbes'un siyasal kuramının epistemolojik temelini oluşturur. Siyasal düzenin gerekliliği insan doğasına ilişkin bu çözümlemeden türetilir. Hobbes için devlet, insanın doğal eğilimlerini bastırmak yerine bu eğilimleri dikkate alarak düzenleyen bir yapıdır. Bu nedenle siyasal düzenin meşruiyeti, yurttaşların güvenliğini sağlamasına dayanır. Güvenlik, Hobbes'un siyaset felsefesinde hem epistemolojik hem normatif bir işlev görür. Bu bağlamda Hobbes'un yöntemi, kartezyen çözümleme ilkesine de yakındır. Buna göre bir bütünün anlaşılabilmesi için en küçük parçalarına ayrılması ve ardından yeniden inşa edilmesi gerektiği fikri, Hobbes'un siyasal analizlerinde açıkça izlenebilir. Devletin anlaşılabilmesi için önce onun en küçük bileşeni olan insanın, daha sonra yurttaşın konumunun açıklanması gerekir. Bu metodolojik yaklaşım, *De Cive*'de belirgin biçimde görülür. Hobbes'un bu eserde yurttaşı merkeze alması, onun felsefesinde siyasal bilginin nasıl üretileceğine dair metodolojik bir zorunluluktur.

Hobbes'un, siyaseti bir bilim olarak kurma çabası aynı zamanda teoloji ile siyaset arasında kesin bir sınır çizme girişimi olarak da okunmalıdır. Hobbes, kendi döneminde yaşanan siyasal çatışmaların önemli bir bölümünü ruhani ve sivil iktidar arasındaki gerilime bağlamaktadır. Bu nedenle siyasal otoritenin meşruiyetini ilahi iradeden değil, rasyonel sözleşmeden türetmeye çalışır. Devlet, Tanrı tarafından verilmiş bir düzen değildir, bireylerin ölüm korkusu ve güvenlik arayışı doğrultusunda akıl yoluyla kurdukları yapay bir düzen olarak tasarlanır. Hobbes'un "*ölümlü Tanrı*" (*deus mortalis*) olarak nitelendirdiği devlet metaforu (2020, s. 12), bu yaklaşımın çarpıcı bir ifadesidir.

Bu metodolojik ve epistemolojik çerçeve, *De Cive* ile *Leviathan* arasındaki ilişkiyi anlamak açısından belirleyici öneme sahiptir. *De Cive*, Hobbes'un siyasal bilimi inşa ederken hangi varsayımlardan hareket ettiğini ve bu bilimi nasıl temellendirdiğini açık biçimde ortaya koyar. Yurttaşın konumu, doğa durumu, korku ve sözleşme gibi kavramlar *Leviathan*'da geliştirilecek egemenlik teorisinin epistemolojik zeminini oluşturur.

Sonuç olarak Hobbes'un siyaset felsefesi, 17. yüzyıl bilimsel devriminin sunduğu yöntemsel araçlar ve epistemolojik varsayımlar olmaksızın anlaşılabilir. Mekanik evren anlayışı, matematiksel kesinlik arayışı ve insan doğasına ilişkin materyalist çözümleme Hobbes'un siyasal kuramının yapı taşlarını oluşturur. Bu bağlam, *De Cive*'nin Hobbes'un siyasal düşüncesindeki kurucu rolünü görünür kılmakta ve *Leviathan*'ın bu temeller üzerinde yükselen sistematik bir yapı olduğunu göstermektedir.

4. *De Cive*'de Yurttaş, Doğa Durumu ve Epistemolojik Öncelik

Bu bölümde *De Cive*, Hobbes'un devlet kuramının epistemolojik olarak yurttaş kavramı üzerinden temellendirildiğini ve bu nedenle yurttaş-merkezli yaklaşımın zorunlu bir başlangıç noktası teşkil ettiğini göstermek amacıyla analiz edilecektir.

4.1. Yurttaşın epistemolojik konumu

Hobbes, "Politika felsefesi, benim *De Cive* kitabımdan daha eski değildir." diyerek dikkate değer bir epistemolojik kopuş ilan eder (Zelyüt, 2010, s.14). Bu beyan, Hobbes'un

kendi sisteminin kurucu momentini *Leviathan'* da değil *De Cive'* de gördüğünün en somut kanıtıdır. Makalemizin temel savı olan epistemolojik öncelik tam da bu noktada Hobbes'un kendi öz-tanımıyla örtüşmektedir: Bilginin kurucu analizi (yurttaşın ve hakların tanımlanması) *De Cive* ile tamamlanmıştır, *Leviathan* ise bu tamamlanmış bilginin sentezini oluşturur.

Hobbes'un *De Cive'* de izlediği yöntem, Okura Önsöz'ün 9. pasajında belirttiği üzere, siyasal düzenin anlaşılabilmesi için önce onun en küçük biriminin çözümlenmesi gerektiği varsayımına dayanır. Bu en küçük birim, egemen ya da devlet değil yurttaşır. Hobbes'un yurttaşı merkeze alması, normatif bir tercih olmaktan ziyade siyasal bilginin nasıl üretileceğine ilişkin epistemolojik bir zorunluluktur. Devletin nasıl işlemesi gerektiği sorusu, ancak yurttaşların hangi koşullar altında devlete ihtiyaç duyduğunun anlaşılmasıyla yanıtlanabilir. Yurttaş, devletin içinde tanımlanan bir özne olmaktan önce, devletsiz bir durumda var olan bir aktördür. Bu nedenle *De Cive*, devleti açıklamaya yurttaştan başlar. Bu bağlamda *De Cive*, Hobbes'un kartezyen çözümleme yöntemini siyaset alanına uyguladığı metin olarak okunabilir.

Bu yaklaşım, Hobbes'un siyaset felsefesini klasik siyasal düşünceden ayıran temel özelliklerden biridir. Antik düşüncede yurttaş, zaten var olan bir siyasal topluluğun üyesi olarak ele alınırken [(Aristoteles'in insanı siyasal/toplumsal bir canlı (*zoon politikon*) olarak tanımlaması örneğindeki gibi (Aristoteles, 2020, s. 7-8.))] Hobbes'ta yurttaş, siyasal topluluğun henüz kurulmadığı bir durumda analiz edilir. Bu durum, yurttaş ahlaki bir özne olmaktan ziyade belirli korkulara, beklentilere ve rasyonel hesaplara sahip bir siyasal aktör olarak konumlandırır.

4.2. Doğa durumu ve ölüm korkusu

*Leviathan'*daki doğa durumu betimlemesi, *De Cive'* de kurulan analitik çerçevenin retorik olarak genişletilmiş hâlidir. *De Cive'* nin birinci bölümünün 12. pasajında Hobbes "herkesin herkesle savaşı"ndan söz eder. Bunun epistemolojik işlevi siyasal düzenin bilgi öncesi değil rasyonel zorunluluk olarak kurulması şeklinde açıklanabilir.

Benzer bir vurgu *Leviathan'*ın 13. bölümünde şöyle karşımıza çıkar: "Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş hâindedir." (2020, s. 101). Burada *De Cive'* de kurulan bilginin genişletilmiş bir hâli olduğu açıktır.

De Cive' de yurttaşın epistemolojik konumunu belirleyen temel unsur, Hobbes'un doğa durumu tasviridir. Doğa durumu, bireylerin herhangi bir siyasal otoriteye tabi olmaksızın eşit özgürlük koşulları altında yaşadıkları varsayımsal bir durumdur. Ancak Hobbes'a göre bu özgürlük durumu güvenlikten yoksundur. Her birey, diğer herkes için potansiyel bir tehdit oluşturur ve bu durum sürekli bir güvensizlik hâline yol açar.

Hobbes'un doğa durumu tasvirinde belirleyici olan unsur ölüm korkusudur. Ölüm korkusu, bireylerin davranışlarını yönlendiren en temel tutkudur ve siyasal düzenin kurulmasının başlıca gerekçesini oluşturur. Hobbes, bireylerin devlete yönelmesini

ahlaki bir ilerleme olarak değil, rasyonel bir zorunluluk olarak açıklar. İnsanlar, doğa durumunda özgürdür; ancak bu özgürlük yaşamın sürekliliğini garanti altına almaz. Bu nedenle özgürlükten vazgeçmek, Hobbes'ta bir kayıp değil, bir kazanım olarak sunulur.

Bu noktada *De Cive*, Hobbes'un siyaset felsefesinin epistemolojik yönünü açık biçimde ortaya koyar. Siyasal düzenin gerekliliği, olması gereken bir idealden değil; olanın, yani insan doğasının analizinden türetilir. Hobbes, siyasal teorisini normatif bir etik üzerine değil, insanın temel korkularına dayandırır. Bu yaklaşım, *Leviathan*'da geliştirilecek olan egemenlik teorisinin de temel varsayımını oluşturur.

4.3. *Libertas* ve *imperium*: kavramsal ve görsel kurgu

De Cive'nin kapak ikonografisi, Hobbesçu siyasal mimarının teolojik-politik geçişini somutlaştıran bilinçli bir program sunar. Kompozisyonun en tepesinde, bulutların üzerinde yargıç pozisyonunda oturan İsa figürü ve iki yanında cennet ile cehennemi temsil eden sahneler yer alır. Ancak Hobbes bu geleneksel dinsel hiyerarşiyi seküler bir karşıtlığın çerçevesi olarak yeniden kurgular. Orta bölümde yer alan ve üzerinde eser adının yazılı olduğu perdede Süleyman'ın Özdeyişleri 8:15'ten alınan "*Per me Reges regnant et legum conditores justa decernunt*" (Benim aracılığımla krallar hükmeder ve yasacılar adaleti buyurur.) ifadesi bulunur. Bu kutsal referans egemenin yetkisini dinsel bir zemine oturtuyor gibi görünse de kompozisyonun yanlarındaki *imperium* ve *libertas* figürleri bu yetkinin asıl işlevini dünyevi bir "kurtuluş" olarak tanımlar.

Hobbes burada radikal bir yer değiştirme gerçekleştirerek dinsel kurtuluşu (cennet) sivil barış (*imperium*) ile, dinsel laneti (cehennem) ise doğa durumu ve kaos (*libertas*) ile ikame eder. Böylece siyasal otoritenin meşruiyeti dinsel bir doğruluk iddiasından ziyade dünyevi anarşiyi önleme kapasitesine bağlanır. *Libertas* figürünün temsil ettiği vahşi doğa durumu, cehennemün dünyevi karşılığı olarak sunulurken elinde terazi ve kılıç tutan *imperium*, cennetin yeryüzündeki izdüşümü olan düzeni simgeler. Bu ikonografik tercih egemenliğin sekülerleşmesinin görsel bir kanıtıdır ve Hobbes'un epistemolojik projesinin temelini oluşturur: Siyaset, artık aşkın bir iyinin değil kaçınılması gereken rasyonel bir kötünün (ölüm ve kaos) bilgisinden türetilmektedir.

4.4. Yurttaştan egemenliğe: mantıksal geçiş ve kurucu metodoloji

De Cive'de bilgi, "özel rasyonalite" formundan çıkarak mantıksal bir zorunlulukla egemenliğin inşasına yönelir. Eserin epistemolojik önemi, yurttaşın analizinden egemenliğin gerekliliğine doğru kurduğu bu köprüde somutlaşır. Hobbes, egemenliği önsel (*a priori*) bir varsayım olarak değil, yurttaşların rasyonel hesaplarının kaçınılmaz sonucu olarak sunar. Yurttaşlar doğa durumunun güvensizliği karşısında kendi güçlerini ortak bir otoriteye devretmeyi kabul eder. Bu devir rasyonel bir sözleşmenin sonucudur.

Bu noktada *De Cive*, Hobbes'un siyaset felsefesinin sözleşmecî temelini ve metodolojik mimarisini açık biçimde ortaya koyar. Yurttaşlar, egemenliği yaratır; bu bağlamda egemen, yurttaşlardan önce var olan bir otorite değildir. Bu yaklaşım, *Leviathan*'da

geliştirilecek olan "yapay devlet" metaforunun mantıksal öncülünü oluşturur. Devletin yapay bir beden olarak tasarlanabilmesi, ancak bu bedenin hangi parçalarla (yurttaşların korkuları, beklentileri ve rasyonel hesapları) kurulduğunun bilinmesiyle mümkündür. Dolayısıyla *De Cive*'de geliştirilen yurttaş merkezli analiz, *Leviathan*'daki egemen merkezli modelin teorik zeminini oluşturur. Hobbes'un siyaset felsefesinde devlet, "yurttaş"ın çözümlemesi olmadan anlaşılabilir.

5. *Leviathan*'da Egemenlik ve Yapay Devlet Tasarımı

Bu bölümde *Leviathan*, *De Cive*'de geliştirilen yurttaş merkezli analizlerin mantıksal ve metodolojik bir devamı olarak ele alınacaktır. Bu doğrultuda egemenlik, ahlaki ya da normatif bir ideal yerine yurttaşların güvenlik ihtiyacına verilen rasyonel ve işlevsel bir yanıt olarak çözümlenecektir.

5.1. Yapay insan metaforu ve mekanik devlet

Leviathan'ın en çarpıcı yönlerinden biri, devleti "yapay bir beden" olarak tasvir etmesidir (2020, s. 12). Hobbes, devleti insan aklı tarafından tasarlanmış bir mekanizma olarak ele alır. Bu metafor Hobbes'un mekanik felsefeye dayalı siyasal metodolojisinin en açık ifadesi olarak görülebilir.

Bu yapay insan metaforu *De Cive*'de yurttaşın analizine dayanan metodolojik yaklaşımın genişletilmiş bir biçimi olarak okunmalıdır. *De Cive*'de siyasal düzenin en küçük birimi yurttaşken (2018, s. 11; 84; 164.) *Leviathan*'da bu birimler bir araya getirilerek bütüncül bir siyasal beden inşa edilir. Devletin "bedeni" yurttaşlardan, "ruh"u egemenlikten, "eklemleri" kamu görevlilerinden ve "sinir sistemi" ceza-ödül mekanizmalarından oluşur. Bu yapı, Hobbes'un siyasal düzeni mekanik bir sistem olarak kavradığını açıkça ortaya koyar. (2020, s. 17-19)

Burada önemli olan nokta egemenliğin bu yapay bedenin nedeni değil de sonucu olarak konumlandırılmasıdır. Egemenlik, yurttaşların doğa durumundaki güvensizliklerini aşmak için yarattıkları bir işlemdir. Bu durum *Leviathan*'daki mutlak egemenlik vurgusunun *De Cive*'de geliştirilen yurttaş merkezli analizle çelişmediğini, aksine onu tamamladığını göstermektedir.

5.2. Egemenliğin işlevsel temeli: güvenlik

Leviathan'da egemenliğin meşruiyeti ilahi yetki, gelenek veya ahlaki üstünlük gibi klasik kaynaklara dayandırılmaz. Hobbes'a göre egemenliğin tek meşru temeli güvenliğin sağlanmasıdır. Devletin varlık nedeni yurttaşları doğa durumunun güvensizliğinden korumaktır. Bu yaklaşım Hobbes'un siyaset felsefesini normatif bir erdem teorisinden ayırarak işlevsel bir düzen teorisi hâline getirir.

Egemenliğin mutlaklığı da bu işlevsellik üzerinden gerekçelendirilir. Hobbes'a göre egemenlik bölündüğünde veya sınırlandığında işlevini yerine getiremez. Güvenliğin sağlanabilmesi için egemen gücün karar alma, yasa koyma ve ceza verme yetkilerinin

tek bir merkezde toplanması gerekir. Bu durum egemenliğin keyfi olduğu anlamına gelmez, aksine egemenliğin rasyonel bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını gösterir.

Bu noktada Hobbes'un egemenlik anlayışı mutlak ve devredilemez olmakla birlikte epistemolojik olarak yurttaşların rasyonel tercihlerine dayanmaktadır. Doğa durumunda süregelen güvensizlik ve tehdit karşısında yurttaşlar, güvenlik uğruna egemenin mutlak yetkisini kabullenir. Dolayısıyla egemenliğin mutlaklığı, yurttaşların özgür iradelerinin ortadan kaldırılması değil; bu iradenin belirli bir amaca -güvenliğe- yönlendirilmesidir.

5.3. Yasa, ceza ve rasyonel itaat

Leviathan' da yasa, egemenliğin en temel araçlarından biri olarak ele alınır. Yasa, Hobbes'a göre ahlaki bir doğrular bütünü değildir: egemenin iradesinin rasyonel ifadesidir. Yasaların amacı, yurttaşların davranışlarını düzenleyerek siyasal bedenin istikrarını sağlamaktır. Bu bağlamda yasa, güvenliğin kurumsallaşmış biçimi olarak değerlendirilebilir.

Ceza ise bu düzenin işlemlerini sağlayan zorlayıcı mekanizmadır. Hobbes, cezanın ahlaki bir intikam aracı olmadığını; caydırıcı ve düzenleyici bir işlev gördüğünü savunur. Ceza tehdidi, yurttaşların rasyonel hesaplarının bir parçası hâline gelir. Yurttaş için yasaya itaatin gerekçesi itaatsizliğin güvenlik kaybına yol açacağı endişesidir.

Bu anlayış, Hobbes'un siyasal kuramında itaatin niteliğini de açıklar. İtaat, körü körüne bir boyun eğme olmanın çok ötesinde rasyonel bir tercihtir. Yurttaş, egemene itaat ettiği sürece güvenlikten yararlanır; egemen bu güvenliği sağlayamadığıdaysa itaatin rasyonel temeli ortadan kalkar. Bu durum, Hobbes'un mutlak egemenlik anlayışının keyfiliği meşrulaştırmak yerine güvenliği sağlamaya yönelik işlevsel bir temele dayandığını ortaya koymaktadır.

5.4. *Leviathan'* da devlet biçimleri

*Leviathan'*ın 19. bölümünde Hobbes, farklı devlet biçimlerini -demokrasi, aristokrasi ve monarşi- egemenliğin kim tarafından kullanıldığına göre sınıflandırır (Hobbes, 2020, s. 139). Bu sınıflandırma, klasik siyasal düşüncedeki iyi-kötü yönetim ayrımlarından bilinçli bir kopuşu temsil eder. Hobbes'a göre önemli olan egemenliğin kimde olduğu değil egemenliğin var olup olmadığıdır. Devletsizlik, Hobbes'a göre olabilecek en kötü durumdur (Hobbes, 2020, s. 133-162).

Bu yaklaşım, *De Cive'* de ortaya konulan devlet biçimleri analizinin doğrudan devamıdır. Hobbes, her iki eserde de devlet biçimlerini ahlaki niteliklerine göre değil, işlevsel kapasitelerine göre değerlendirir. Dahası, her iki metinde de bu işlevsel değerlendirme onu aynı rasyonel sonuca götürür: "Burada sıralanan üç devlet biçimi olan *Demokrasi, Aristokrasi ve Monarşi* arasında en iyi *Monarşi*dir." (Hobbes, 2018, s. 139). Hobbes'un monarşiyi meclis yönetimlerine (demokrasi ve aristokrasi) tercih etmesinin temelinde yatan ortak rasyonel gerekçeler her iki metinde de âdeta birbirinin yankısıdır:

Hobbes'a göre meclis yönetimlerinde yöneticilerin özel çıkarıyla kamunun yararı sık sık çatışırken monarşide bunlar bir bütündür. Hobbes bu durumu *Leviathan*'da şu sözlerle ifade eder: "Monarşide özel çıkar kamu çıkarı ile özdeştir. Bir monarkın zenginliği, kudreti ve şerefi, uyruklarının zenginliği, gücü ve şöhretinden gelir sadece." (Hobbes, 2020, s. 147) Bu rasyonel gerekçenin temeli *De Cive* metninde de aynı şekilde kurulur: "Korunmamız için bir *kişi* veya bir *meclise* boyun eğmemiz bir zorunluluk olduğundan, bizim için en iyi durum güvenliğimiz ve sağlığımızda çıkarı olan birine boyun eğmektir. Bu durum en iyi egemenin mirası olduğumuzda ortaya çıkar; zira herkes kendi mirasını korumaya dönük güçlü bir doğal eğilime sahiptir." (Hobbes, 2018, s. 150)

Meclis yönetimlerinin yapısal bir kusuru olan hizipleşme ve istikrarsızlık, Hobbes'un monarşiyi tercih etmesinin en güçlü nedenlerinden biridir. *Leviathan*'da bu durum "Bir monarkın kararları, insan doğasının çelişkileri dışında, hiçbir çelişkiye tabi değildir; meclislerde ise, insan doğası yanında, bir de kalabalıktan gelen çelişkiler ortaya çıkar." sözleriyle vurgulanır (Hobbes, 2020, s. 148). Meclislerin bu çok sesli ve çelişkili yapısı, *De Cive*'de doğrudan iç savaş tehlikesiyle ilişkilendirilir: "Büyük bir mecliste yapılan tartışmanın zararlı oluşunun bir diğer nedeni ise, bunun devlet içindeki *hiziplerin* ve *hiziplerin* de nifakın ve iç savaşın kaynağı olmasıdır." (Hobbes, 2018, s. 147)

6. Karşılaştırmalı Tartışma: *De Cive* ve *Leviathan* Arasında Epistemolojik Süreklilik

Buraya kadar yapılan analiz ışığında *Leviathan*, Hobbes'un siyaset felsefesinde yurttaştan egemene doğru ilerleyen tutarlı bir düşünsel yapının "sentez" halkası olarak değerlendirilmelidir. *De Cive* ve *Leviathan* arasındaki ilişki, kronolojik bir gelişimden ziyade, analitik çözümlenmeden kurumsal inşaya giden epistemolojik bir süreklilik arz eder. *Leviathan*'daki güçlü egemenlik vurgusu, *De Cive*'deki yurttaş merkezli analizle çelişmez; aksine, yurttaşın güvenlik ihtiyacı egemenliğin mutlaklığını rasyonel olarak zorunlu kılar. Bu bölümde, literatürdeki "hazırlık metni - nihai eser" ayırımına karşı, iki metnin nasıl birbirini tamamlayan epistemolojik bir bütün oluşturduğu tartışılacaktır.

6.1. Yurttaştan egemene: analitik yönelimde süreklilik

İlk bakışta *De Cive*'nin yurttaşı, *Leviathan*'ınsa egemeni merkeze aldığı düşünülür. Ancak bu çalışma, söz konusu farkın içeriksel bir kopuştan ziyade analitik odak değişimi olduğunu ileri sürmektedir. *De Cive*'de yurttaşın konumunun ayrıntılı biçimde ele alınması, *Leviathan*'da egemenliğin merkeze alınmasının mantıksal ön koşuludur.

Hobbes, siyasal düzeni açıklarken önce bireyin doğa durumundaki konumunu çözümlenmekte, ardından bu çözümlenmeden hareketle egemenliğin zorunluluğunu temellendirmektedir. Bu yöntemsel yaklaşım her iki eserde de korunmaktadır. *De Cive*'de yurttaşın korkuları, çıkarları ve rasyonel hesapları analiz edilirken *Leviathan*'da bu bireysel unsurların nasıl kolektif bir siyasal bedene dönüştüğü gösterilmektedir. Dolayısıyla egemen, *Leviathan*'da önsel bir varsayım olarak değil, *De Cive*'de çözümlenen yurttaşın rasyonel tercihinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu süreklilik, Hobbes'un siyasal düşüncesinin epistemolojik yönelimini açıkça ortaya koyar. Siyasal düzen, ahlaki ideallerden değil, insan doğasına ilişkin belirli varsayımlardan türetilmektedir. Yurttaşın analizinden egemenliğe geçiş, Hobbes'un siyaset felsefesinin bilimsel iddiasının temelini oluşturur.

6.2. Güvenlik kavramının kurucu rolü ve egemenliğin epistemolojik statüsü

De Cive ve *Leviathan* arasındaki epistemolojik sürekliliğin en belirgin görünümlerinden biri güvenlik kavramının her iki eserde de siyasal düzenin kurucu unsuru olarak ele alınmasıdır (Hobbes, 2018, s.79-85; Hobbes, 2020, s.133-137). *De Cive*'de güvenlik, yurttaşların doğa durumundan çıkma motivasyonunu açıklayan temel gerekçe olarak ortaya konur (Hobbes, 2018, s.79). Ölüm korkusu, bireyleri rasyonel bir sözleşmeye yönlendirir ve siyasal düzenin kurulmasını zorunlu kılar.

Leviathan'da ise güvenlik, egemenliğin meşruiyet ölçütü hâline gelir. Egemenliğin mutlaklığı, güvenliği sağlayabildiği sürece rasyonel ve meşru kabul edilir (Hobbes, 2020, s. 133-134). Bu durum, Hobbes'un siyasal düşüncesinde normatif bir dönüşüm değil, kavramsal bir derinleşme olarak değerlendirilmelidir. Güvenlik, her iki eserde de siyasal düzenin hem nedeni hem amacı olarak konumlandırılmaktadır.

Bu süreklilik, Hobbes'un siyaset felsefesini klasik doğal hukuk geleneğinden ayıran temel unsurlardan biridir. Siyasal düzen, adalet veya erdem gibi soyut ideallerle değil; güvenliğin sağlanması gibi somut bir işleve dayandırılmaktadır. *De Cive*'de bu işlev yurttaşın perspektifinden kurulurken *Leviathan*'da egemenliğin kurumsal yapısı üzerinden sistematize edilmektedir. Hobbes'un sisteminde güvenlik, bir binanın hem temel harcı hem çatısıdır; *De Cive*'de bu harcın neden karılması gerektiği (bireyin bekası) anlatılırken *Leviathan*'da bu çatının binayı ayakta tutan tek meşruiyet dayanağı olduğu (kurumsal otorite) ilan edilir.

Egemenliğin bölünmezliği ilkesi, Hobbes'un düşüncesinde bir 'olgunluk dönemi' icadı değil; *The Elements of Law*'da açıkça ifade edildiği üzere, egemenliğin doğası gereği sahip olduğu mekanik bir zorunluluktur. (Hobbes, 1928, s. 89-90). Açıkça görülmektedir ki egemenlik, Hobbes'un siyaset felsefesinde epistemolojik bir statüye sahiptir.

De Cive'de egemenlik, yurttaşların rasyonel hesaplarının sonucu olarak ortaya çıkar. *Leviathan*'da egemenliğin mutlaklığı, bu rasyonel tercihin kurumsal düzeyde güvence altına alınmasıdır. Bu açıdan bakıldığında *Leviathan*'daki güçlü egemenlik vurgusu, *De Cive*'de geliştirilen yurttaş merkezli analizle çelişmemekte, aksine onu tamamlamaktadır. Egemenlik, Hobbes'un siyaset felsefesinde bağımsız bir normatif ilke değil, belirli epistemolojik varsayımların zorunlu sonucudur. Bu durum *De Cive*'nin tali değil, kurucu bir metin olduğunu göstermektedir.

6.3. Görsellik ve kavramsal süreklilik

Hobbes, siyasal argümanını yalnızca metinsel değil, görsel retorik düzeyinde de bir süreklilik içinde inşa etmiştir. *De Cive*'nin kapak görselindeki (Şekil 1) *libertas* (vahşi

doğa/kaos) ve *imperium* (düzen/adalet) karşıtlığı, yurttaşın karşı karşıya olduğu varoluşsal tercihi simgeler.

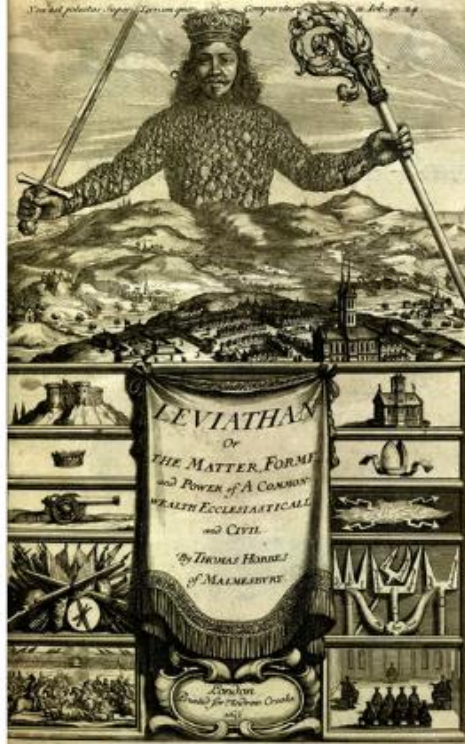

Şekil 1: *De Cive* kapak görseli.

Söz konusu ikilik *Leviathan*'ın kapağında (Şekil 2) devasa bir "yapay insan" bedeninde çözüme kavuşturulmuştur. *De Cive*'nin kapağında ayrı duran düzen ve özgürlük, *Leviathan*'da tek bir vücutta erimiştir.

De Cive'nin kapağında cennet ve cehennem metaforları üzerinden kurulan "düzen-kaos" ayrışması, *Leviathan*'da artık bölünmüş bir alegori olmaktan çıkarak devasa bir "yapay beden" içinde sentezlenir. *De Cive*'deki teolojik çerçevenin sunduğu "kurtuluş olarak devlet" fikri, *Leviathan*'da egemenin elindeki kılıcın ve asanın tek bir otoritede birleşmesiyle kurumsal bir kesinliğe kavuşur. Bu durum Hobbes'un görsel retorikindeki sürekliliğin, dinsel dilin rasyonel ve dünyevi bir egemenlik teorisine sistematik olarak nasıl tahvil edildiğini göstermesi bakımından kritiktir.

Görsel program, *De Cive*'deki "Neden devlete muhtacız?" (Hobbes, 2018, s.21-32) sorusundan *Leviathan*'daki "Bu devlet nasıl oluşur?" (Hobbes, 2020, s. 133-145) cevabına uzanan epistemolojik hattı bire bir takip etmektedir.

Şekil 2: *Leviathan* kapak görseli.

Hobbes burada okuru bir tercihe zorlar: Vahşi ve güvensiz bir özgürlük mü, yoksa kılıcın gölgesinde sağlanan güvenli bir düzen mi?

Hobbes'teki epistemolojik hattın salt kavramsal düzeyde olmadığı açıktır. Bunu hem iki eserin *frontispiece*'leri arasındaki devamlılığa bakarak anlamak mümkündür hem Hobbes'un bu tasarımlarda doğrudan karar verici konumunda olmasından. Hobbes, Paris'te bulunduğu dönemde Fransız gravür ustası Abraham Bosse ile yakın iş birliği yürüterek *Leviathan*'ın meşhur kapak sayfasını hazırlamıştır. Bu bağlamda kapak, metne eşlik eden bir süsleme olmanın ötesinde okuyucunun, felsefi argümanı okumadan önce geçtiği kuramsal bir "yorumsal eşik" işlevi görür. (Laws, 2021)

Buradaki görsel kurgu, *De Cive*'de bölünmüş hâlde sunulan alegorik unsurları tek bir dev figürde sentezler. Egemenin sağ elinde kılıç (sivil güç), sol elindeyse asa (dini güç) tutması sivil ve dinsel otoritenin artık ayrılmaz bir bütünlük içinde tek bir iradede toplandığını ilan eder. Ancak asıl metodolojik dönüşüm bu dev bedeni oluşturan çok sayıda küçük insanın temsilinde gizlidir. Figürlerin yüzlerinin istisnasız bir biçimde egemene dönük olması, Hobbes'un "yetki devri" ve "temsil" kuramının görsel karşılığıdır.

6.4. Hiyerarşik okumaya karşı epistemolojik okuma

Bu karşılaştırmalı analiz, Hobbes literatüründe yaygın olan "*De Cive* hazırlık metni, *Leviathan* nihai eser" şeklindeki hiyerarşik okuma biçimine eleştirel bir alternatif sunmaktadır. *De Cive* ve *Leviathan* arasındaki ilişki, tamamlanmamıştan tamamlanmışa

doğru ilerleyen doğrusal bir gelişim olmaktan ziyade aynı epistemolojik temelin farklı düzeylerde ifade edilmesi olarak kavranmalıdır.

Bu bağlamda *De Cive*, Hobbes'un siyaset felsefesinin kurucu sorularının sorulduğu ve bu sorulara verilen yanıtların ilk kez sistematik biçimde formüle edildiği metindir. *Leviathan* ise bu yanıtların daha kapsamlı, kurumsal ve simgesel bir düzlemde yeniden inşa edildiği eserdir. Bu süreklilik dikkate alındığında *De Cive*'yi tali bir metin olarak değerlendirmek, Hobbes'un siyasal düşüncesinin epistemolojik yapısını eksik okumak anlamına gelmektedir.

Her iki eseri karşılaştırmalı bir tabloda (Tablo 1) inceleyerek iddia edilen epistemolojik sürekliliği somutlaştırmak mümkündür.

Kavram / Alan	<i>De Cive</i> (Kurucu Epistemolojik Temel)	<i>Leviathan</i> (Sistematik ve Kurumsal İnşa)	Epistemolojik Süreklilik
Bilimsel Yöntem	Analitik Yöntem: Devleti bir "saat mekanizması" gibi parçalarına ayırarak (insan doğasına indirgeyerek) inceler.	Sentetik Yöntem: Parçalarına ayrılan unsurları "Yapay İnsan" (<i>Leviathan</i>) metaforuyla devasa bir bütünlükte birleştirir.	<i>De Cive</i> , siyasetin "geometrik" kesinliğini sağlayan temel analizi yapar; <i>Leviathan</i> bu analizin üzerine yapıyı kurar.
Siyasal Özne	Yurttaş (<i>Cive</i>): Odak noktası, doğa durumundaki bireyin rasyonel tercihi ve "itaat sözü"dür.	Egemen (<i>Leviathan</i>): Odak noktası, bu iradelerin devredildiği "mutlak temsilci" ve onun yetkilileridir.	<i>De Cive</i> , egemenliğin yurttaşların rasyonel korkularından doğduğunu ispatlar; egemen, yurttaşın eseridir.

Birlik Kavramı	Birlik (Union): Bireylerin "birçok istencinin tek bir istence tabi kılınması" olarak tanımlanır.	Temsil (Representation): Bireylerin egemene "yetki vermesi" (<i>authorization</i>) ile yapay bir şahsiyet oluşturulur.	<i>De Cive</i> 'deki mantıksal "birleşme" fikri, <i>Leviathan</i> 'da "temsil ve yetkilendirme" ile kurumsal bir kimlik kazanır.
Güvenlik ve Korku	Kurucu Motor: Ölüm korkusu, bireyi doğa durumundan çıkmaya iten "epistemolojik motor"dur.	Meşruiyet Ölçütü: Egemenin varlık nedeni, güvenliği sağlamaktır; sağlayamazsa itaat borcu biter.	Güvenlik, her iki metinde de ahlaki bir ideal değil, rasyonel bir işlemdir; düzenin bilgi kurucu temelidir.
Din ve Otorite	Ayırım: Ruhani ve dünyevi konuları ayırarak çatışmayı önlemeyi amaçlayan temel bir çerçeve sunar.	Entegrasyon: Kutsal Kitap yorumunu tamamen egemenin denetimine alarak teolojik-politik bir bütünlük kurar.	<i>De Cive</i> , dinin devlete tabi olması gerektiğini ilkesel olarak koyar, <i>Leviathan</i> bu iddiayı yüzlerce sayfalık teolojik yorumla mühürler.

Tablo 1: *De Cive* ve *Leviathan*: epistemolojik kıyaslama tablosu:

Sonuç olarak *De Cive* ve *Leviathan* arasındaki ilişki, Hobbes'un siyaset felsefesinin tutarlılığını ve metodolojik bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu ilişki, Hobbes'un siyasal düşüncesinin parçalı değil, bilinçli ve sistematik bir yapı sunduğunu göstermekte; *De Cive*'nin bu yapının kurucu öncülü olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, Thomas Hobbes'un siyaset felsefesinin iki temel metni olan *De Cive* ve *Leviathan* arasındaki ilişkiyi, literatürde kanon hâline gelmiş "hazırlık-nihai eser" hiyerarşisinin ötesine geçerek epistemolojik süreklilik perspektifiyle incelemiştir. Çalışma boyunca serimlenen temel argüman, Hobbes'un siyasal sisteminin parçalı bir gelişim değil, metodolojik bir bütünlük arz ettiğidir. Analizler göstermiştir ki; *De Cive*, Hobbesçu devlet tasarımının kurucu epistemolojik öncülünü teşkil ederken *Leviathan* bu temelin kurumsal ve sentetik bir düzlemde yeniden inşasıdır.

Çalışmanın sunduğu temel bulgular şu üç eksenle özetlenebilir:

İlk olarak Hobbes'un siyasal metodolojisinin "çözümlemeli-birleşimli" karakteri, her iki eseri birbirine yapısal olarak bağlamaktadır. *De Cive*'de bir saat ustası titizliğiyle parçalarına ayrılan siyasal özne (yurttaş), onun korkuları ve rasyonel hesapları; *Leviathan*'da bu parçaların bir araya getirilerek "yapay insan" metaforuyla somutlaştırıldığı devasa bir mekanizmaya dönüşmüştür. Dolayısıyla *De Cive*'deki yurttaş merkezli analitik yaklaşım olmadan *Leviathan*'daki egemenlik teorisinin epistemolojik dayanağını anlamak güç olacaktır.

İkinci olarak güvenlik kavramının her iki metinde de ahlaki bir idealden ziyade "bilgi kurucu" bir işlev gördüğü saptanmıştır. Siyasal düzenin meşruiyeti, geleneksel veya teolojik kaynaklar yerine doğrudan bireyin varlığını sürdürme arzusu ve ölüm korkusu üzerine bina edilmiştir. Bu durum Hobbes'un mutlak egemenlik anlayışının despotik bir tercihten ziyade epistemolojik bir zorunluluk olarak ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Güvenlik, *De Cive*'de bireyi sözleşmeye iten ana motivasyonken; *Leviathan*'da egemenliğin yegâne varlık nedenine ve sınırına dönüşerek sürekliliğini korumuştur.

Üçüncü bulgu olarak Hobbes'un bu epistemolojik hattı yalnızca kavramsal düzeyde değil, görsel bir retorik üzerinden de mühürlediği tespit edilmiştir. Kapak ikonografileri (*frontispieces*) üzerinde yapılan inceleme, *De Cive*'deki parçalı ikiliğin (*libertas-imperium*), *Leviathan*'ın bütüncül gövdesinde nasıl bir senteze ulaştığını görsel bir dille ortaya koymuştur.

Hobbesçu siyaset bilimini bir bütün olarak kavramak, bu iki metin arasındaki metodolojik köprüyü doğru kurmakla mümkündür. Gelecekte yapılacak çalışmaların, Hobbes'un bu bütünlüklü yapısını "dil" ve "temsil" teorileri üzerinden derinleştirilmesi, modern siyasetin epistemik temellerini anlamak açısından yeni ufuklar açacaktır.

KAYNAKÇA

- Abramson, J. (2020). *Minerva'nın Baykuşu: Batı Siyasi Düşünce Tarihi* (İ. Yıldız, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Aristoteles. (2020). *Politika* (Ö. Orhan, Çev.; 2. Basım). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Bacon, F. (2012). *Novum Organum: Tabiatın Yorumu ve İnsan Âlemi Hakkında Özlü Sözler* (S. Önal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Baumgold, D. (2017). *Three-text Edition of Thomas Hobbes's Political Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Galilei, G. (2008). *İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog* (R. Aşçıoğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hampsher-Monk, I. (2004). *Modern Siyasal Düşünce Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

- Hampton, J. (1986). *Hobbes and the Social Contract Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (1928). *The Elements of Law: Natural and Politic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobbes, T. (1991). *Man and Citizen (De Homine and De Cive)* (B. Gert, Ed.; C. T. Wood, T. S. K. Scott-Craig, & B. Gert, Çev.). Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Hobbes, T. (2018). *De Cive: Yurttaşlığın Felsefi Temelleri* (C. D. Zarakoğlu, Çev.; 3. Basım). İstanbul: Belge Yayınları.
- Hobbes, T. (2020). *Leviathan* (S. Lim, Çev.; 21. Basım). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Laws, E. (2021, 22 Mart). *The frontispiece as a 'threshold of interpretation': Thomas Hobbes' Leviathan (1651)*. Erişim Adresi: <https://devonandexeterinstitution.org/the-frontispiece-as-a-threshold-of-interpretation-thomas-hobbes-leviathan-1651/>
- Martinich, A. P. (1992). *The Two Gods of Leviathan: Thomas Hobbes on Religion And Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oakeshott, M. (1975). *Hobbes on Civil Association*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Skinner, Q. (1996). *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, L. (1966). *The Political Philosophy of Hobbes: its Basis and its Genesis* (E. M. Sinclair, Çev.). Chicago & London: Phoenix Books, University of Chicago Press.
- Tuck, R. (2016). *Hobbes* (N. Öрге, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Zelyüt, S. (2010). *Dört Adalı: Hobbes-Locke-Berkeley-Hume*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.